

УКРАЇНСЬКЕ ПИСЬМЕНСТВО ЯК ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЕ ДЖЕРЕЛО НАЦІЇ

Євгенія Ткач,
*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
кафедра української літератури
Науковий керівник:
д. філолог. н., проф. Л. Ковалець*

УКРАЇНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК *CONTRA* ВІЙСЬКОВОГО РОСІЙСЬКОЇ АРМІЇ: ДО ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОЛЕКСИ СТОРОЖЕНКА

Постать автора «Українських оповідань» привертала увагу багатьох науковців (Б. Гузя, М. Зерова, А. Іщука, С. Єфремова, П. Хропка та ін.), кожен з них побіжно звертався до теми військової кар'єри письменника, однак об'єктом глибшого розгляду вона досі не була. Важливо серед іншого збагнути, як узгоджувалось між собою перебування О. Стороженка на військовій службі в російській армії з україноцентричністю його творчості, в якій теж відгомонює цей конкретний життєвий досвід, наскільки застосовною є до феномену письменника думка Є. Сверстюка, що *«політична орієнтація [таких українців] могла бути лише московською; зате органічна орієнтація, тобто справжня глибинно-підсвідома позиція, – суто українська»* [1, с. 303].

О. Стороженко (1806–1874) походить із давнього козацького роду, його предки були полковниками, сотниками, володіли чималими маєтками, тоді як батько майбутнього письменника – відставний офіцер російської армії, прослужив у ній 18 років, брав участь у російсько-турецьких війнах і навіть в облозі та штурмі Хотина в 1787 р. Тож, думається, навіть на генетичному рівні в

О. Стороженка було закладене розуміння особливостей військової справи, як і пістетне ставлення до неї. Вони мушили зміцнитись після закінчення спеціального закладу: за одними даними, військової школи, за іншими – шляхетного пансіону в Харкові, власник якого (М. Робуш) знався, зокрема, й на військовому мистецтві й викладав його своїм вихованцям. Дослідники припускають, що на вибір життєвого шляху майбутнього письменника могло вплинути й кепське фінансове становище збіднілої дрібнопоміщицької родини. Тому в 1824 р. О. Стороженко разом із братом записався «вольноопределяющимся» в Ніжинський кінно-єгерський полк і відразу здобув чин унтер-офіцера. У війську він прослужив майже 30 років, пройшов шлях поручика драгунського полку, старшого офіцера у штабі кавалерійського полку, потім капітана (з 1838 р.), а згодом і майора (з 1846 р.).

Не обійшлося без поранень: 1829 р. під час російсько-турецької війни 1828-1829 рр. на лівому березі Дунаю О. Стороженко отримав контузію, наслідки якої відчував до кінця життя. Перебування на службі, здавалось, змушувало письменника повністю поринути в цей процес. Чи не з огляду на це в оповіданні «Вуси» читаємо: *«Замолоду служив я в воєнній, в кавалерії ще, так знаєте — не хотілось мені зробитися тим крюком [тобто крутієм, бюрократом]»* [4, с. 116]. Але, як відомо, на службі цей чоловік зарекомендував себе наполегливим, працьовитим, до всього здатним і таким, що вміє пристосуватись до обставин. Звідси й нагороди, список яких складає більше 10-ти одиниць. Серед найвизначніших – орден Святого Георгія 4-го ст. за 25 років бездоганної служби (1855). Ним О. Стороженко пишався найбільше.

І важко сказати, чи вдумувався майбутній письменник глибше в сутність діянь російської армії, до якої належав і у складі якої брав участь, скажімо, в

ганебному придушенні польського повстання 1830-1831 рр., Угорської революції 1849 р. Скоріше за все ні, і це з огляду, як висловився Є. Сверстюк, на зовнішню московську політичну орієнтацію таких осіб. Між тим виконуючи армійські доручення, пов'язані з відбором на терені Південної України, інших земель коней для армії, О. Стороженко охоче спілкується з селянством, зокрема й колишніми січовиками, вивчає їхнє життя, побут, звичаї, особливо цікавиться організацією військової справи запорожців, взаєминами між старшиною й козаками, долею запорожців після ліквідації Січі тощо. З цього погляду показовим є оповідання «Кіндрат Бубненко-Швидкий», в якому оповідач-офіцер квартирує у столітнього чоловіка, свідка Коліївщини, довідується про його життєві пригоди й захопливо ділиться почутим з читацькою аудиторією.

Інакше кажучи, під впливом таких обставин служивий російської армії на нестройовій службі обервагенмейстра корпусу готується вже до іншої місії, по суті найбільш значущої – українського письменника. Генетичні чинники, романтично-оптимістичне світобачення так само мушили зіграти свою роль. Власне, тоді й завершилась насичена військова кар'єра О. Стороженка. Про цей період уже досвідчений автор доволі іронічно висловиться в оповіданні «Вуси» з його критикою казенного формалізму: *«правду люди кажуть, що за богом молитва, а за царем служба ніколи не пропадає»* [4, с. 126].

Письменник заглиблюється в літературну творчість, правда, виступає попервах як російськомовний прозаїк, котрий пише на теми з української старовини, а відтак з виходом журналу «Основа» береться за висловлення думок українською мовою, тобто починає чимраз більше розуміти суто національні (українські) пріоритети. Вони виявляються у творчості навіть прямим чином: *«наша Україна теперечки якось Московщиною дивиться —*

намість шинків проклята кабащина, постоялі двори на московський звичай»; «куди не глянь — усе пилипони [росіяни-сектанти] з рудими бородами, у лаптях, аж занудить, на них дивлячись» [4, с. 75]. Це був, може, до кінця й не усвідомлений творчий опір «особливого доручника», «органічна орієнтація» якого справді виявилась сильнішою за «політичну». Образи ж росіян або ж зорієнтованих на Московію українців набувають в О. Стороженка подекуди шаржованого вигляду й відверто гнівного ставлення. «Прибіжить з Петенбурга, ухопить грошенят та знову у Петенбург» [4, с. 175], – читаємо в оповіданні «Прокіп Іванович».

Тож непростий поєдинок українського письменника О. Стороженка зі Стороженком як служивим російської армії розв’язався більше на користь першого. Так українська словесна творчість протистояла імперії, так робились поступові кроки на шляху розвитку українців як нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сверстюк Є. Іван Котляревський сміється. Наука і культура. 1991. № 25. С. 300–323.
2. Стороженко Олекса. Твори: в 2 т. Т. 1. / редкол. : Іщук А. О. (автор передм.), Коваленко Б. А. (худ.) та ін. / наук ред. : Носенко Л. О. Київ: ДВХЛ, 1957. 438 с.